

تأثیر سطح دانش و آگاهی آبخیز نشینان در تمایل به انجام پروژه‌های مشارکتی (مطالعه موردی: پروژه بین‌المللی ترسیب کربن شهرستان اسفراین - خراسان شمالی)

احمد یزدانی^۱، رضا باقریان^۲، سلمان عارفخانه کلاته^۳، لیلا نظری^۴، حسن براتی^۵

۱- کارشناس مسئول بیابان‌زدایی و مدیر اجرایی استانی پروژه ترسیب کربن استان خراسان شمالی

۲- عضو هیأت علمی مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی خراسان رضوی

۳- دانش‌آموخته کارشناسی ارشد آبخیزداری دانشگاه یزد

۴- دانش‌آموخته کارشناسی ارشد آبخیزداری دانشگاه کاشان

۵- دانش‌آموخته کارشناسی ارشد مرتعداری دانشگاه تهران

چکیده

اهمیت و ضرورت مشارکت مردمی در انجام امور به‌منظور افزایش کیفیت، کاهش هزینه‌ها، افزایش بهره‌وری بر کسی پوشیده نیست. از این رو اجرای طرح‌های مشارکتی در کلیه موضوعات جایگاه رفیعی دارد و امروزه این امر در اجرای طرح‌های منابع طبیعی و حفاظت آب و خاک نیز جایگاه به‌خصوصی پیدا کرده است. پروژه ترسیب کربن خراسان شمالی یکی از طرح‌های مهم و برای حفاظت از منابع طبیعی است که اجرای آن در منطقه گورپان شهرستان اسفراین شروع شده است. از این رو پژوهش حاضر با هدف بررسی و سنجش میزان تمایل بهره‌برداران حوزه آبخیز منطقه گورپان نسبت به مشارکت در پروژه بین‌المللی ترسیب کربن و عوامل موثر بر آن در منطقه به اجرا در آمد. این مطالعه از نوع پیمایشی بوده و برای جمع‌آوری اطلاعات از ابزار پرسشنامه استفاده شده است. جامعه آماری این تحقیق شامل ۲۳۳۵ نفر و حجم نمونه نیز تعداد ۳۳۰ نفر است که از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده به دست آمد. نتایج حاکی از آن است که بین دو متغیر دانش و آگاهی مردم از پروژه و میزان تمایل به مشارکت در پروژه همبستگی معنی دار وجود دارد.

کلمات کلیدی: مشارکت مردمی، شهرستان اسفراین، گورپان، پیمایشی، نمونه‌گیری تصادفی

مقدمه:

امروزه مقوله مشارکت مردم شرط توفیق هر نوع برنامه و رهیافت کلان اقتصادی، اجتماعی و توسعه به‌شمار می‌رود و علت این امر نیز گستردگی و تنوع زمینه‌های مشارکت است بنا براین هرگز می‌توان به برداشتی محدود از مفهوم فراگیر مشارکت اکتفا کرد. لذا مشارکت، کنش هدفدار، ارادی، اختیاری و ارزشی بین کنشگر و زمینه اجتماعی و محیطی او به‌منظور نیل به هدف معین و مشترک است، همانطور که ملاحظه می‌شود و در این تعریف ارادی بودن مشارکت مورد تأکید است که در نتیجه مشارکت کننده را از حالت غیر فعال خارج می‌سازد، مشارکت شامل فعال بودن موقعیت و امکان تحت تأثیر قرار گرفتن فرد در آن موقعیت است که در این صورت این امر چیزی بیش از سهم داشتن است به عبارت دیگر روش‌های مشارکتی باید به عنوان مجموعه‌ای از ابزار ضروری دیده شود که می‌توانند مکملی برای دیگر روش‌های پژوهش و توسعه متداول باشند و نه جایگزینی برای آنها. هدف از مشارکت، توانمندسازی افراد برای مشارکت خود جوش است در واقع مشارکت فرایندی است که موجب تحرک بخشی

منابع محلی، بکارگیری گروه‌های متنوع اجتماعی در تصمیم‌گیری، درگیری مردم محلی در تعریف مشکلات، جمع‌آوری و تحصیل اطلاعات و اجرای پروژه‌ها می‌شود.

امامی و حسینی ۱۵ (۲۰۰۴) در تحقیقی با عنوان «بررسی عوامل مرتبط با مشارکت ماهیگیران عضو تعاونی‌های صیادی شهرستان ساری در حفظ از ذخایر شیلاتی دریایی مازندران» بیان کردند؛ بین سن، سواد، تجربه، درآمد سالانه، آگاهی از نتایج مقررات حفاظتی، دسترسی به امکانات آموزشی، اعطاء وام تعاونی‌ها، مطالعه نشریات و مجلات ترویجی، آشنایی با اهداف و فواید مقررات حفاظتی، همکاری دولت، برنامه‌های آموزشی رادیو و تلویزیون رابطه وجود دارد. حوکیو و ایتوهارا ۱۶ (۲۰۰۸) در تحقیقی که در آن به بررسی نقش مشارکت در فعالیت‌های اقتصادی زنان در کشور بنگلادش پرداختند، بیان نمودند؛ متغیرهای میزان درآمد، میزان آموزش، مهارت‌ها و مشارکت نهادی زنان نقش اساسی را در افزایش مشارکت آن‌ها در فعالیت‌های اقتصادی دارند.

باقریان و همکاران (۲۰۰۹)، در تحقیقات خود در حوزه حبله‌رود به این نتیجه رسیدند که رابطه مثبت و معنی‌داری بین نگرش مثبت مردم نسبت به طرح آبخیزداری و میزان مشارکت بالای آن‌ها در اجرای طرح وجود دارد. بدین معنی که هرچه مردم نسبت به یک طرح دید مثبتی داشته باشند مشارکت بیشتری در آن خواهند داشت. سالکی (۱۳۶۹) معتقد است دخالت‌های سیاسی و تحمیل مدیریت دولتی، پراکندگی امکانات مادی، بی‌سوادی و ناآگاهی از عوامل مهم در عدم مشارکت مردم می‌باشند. زرافشانی و همکاران (۱۳۸۸) در مطالعه‌ای تحت عنوان «تبیین جایگاه مشارکت زنان روستایی در برنامه‌های آموزشی- ترویجی بر اساس نردبان مشارکت شری آرنشتین» به این مسئله اشاره داشتند که؛ در سال‌های اخیر به‌ویژه از اوایل دهه ۹۰، رویکردهای مشارکتی به توسعه، مورد توجه فزاینده قرار گرفته است و اهمیت مشارکت، هم به‌عنوان یک وسیله و هم به‌عنوان یکی از هدف‌های توسعه تأکید شده است.

میردامادی (۱۳۸۹) در طرح حبله‌رود استان تهران به بررسی رابطه بین مشارکت مردم و پیامدهای اجتماعی- اقتصادی آن پرداخت. تحقیق از نوع کاربردی، پیمایشی و به روش توصیفی و همبستگی بود. نتایج ضریب همبستگی اسپیرمن نشان داد که بین متغیر میزان مشارکت مردم در مراحل مختلف طرح با متغیرهای افزایش آگاهی از اهداف طرح، میزان پذیرش طرح، ایجاد گروه‌های اجتماعی، افزایش مسئولیت‌پذیری، افزایش درآمد خانواده، افزایش تولید، دستیابی به اعتبارات جدید، افزایش حجم آب استحصالی حفاظت از منابع طبیعی و جلوگیری از سیل و فرسایش خاک رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. ضمن اینکه بین متغیر میزان مشارکت مردم در مراحل مختلف طرح با متغیرهای کاهش مهاجرت از روستا، افزایش امکانات رفاهی، ایجاد همبستگی اجتماعی، دسترسی به نهادهای جدید، افزایش فرصت‌های شغلی و افزایش سطح زیر کشت رابطه معنی‌داری مشاهده نشد. ارتیاعی و همکاران (۱۳۹۰) در مطالعه‌ای تحت عنوان «عوامل تأثیرگذار بر مشارکت جوانان روستایی در زمینه توسعه کشاورزی در شهرستان کرمانشاه» با روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای بررسی کردند. نتایج آزمون مقایسه میانگین‌ها نشان از آن داشت که بین میانگین مشارکت جوانان روستایی در زمینه توسعه کشاورزی با توجه به جنسیت و شرکت در آموزش‌های ترویجی، اختلاف معنی‌دار وجود دارد. نتایج تحقیق حجازی و همکاران (۱۳۹۰) نشان داد؛ در سطح اطمینان ۹۵ درصد رابطه مثبت و معنی‌داری بین متغیر مشارکت زنان روستایی در فعالیت‌های پس از برداشت و متغیرهای تعداد اعضای خانوار، میزان درآمد، عضویت و میزان

15 - Emami & Hosseini

16 - Hoque and Itohara

مشارکت در تشکل‌ها و تعاونی‌ها وجود دارد. در سطح اطمینان ۹۹ درصد رابطه مثبت و معنی‌داری بین متغیر مشارکت زنان روستایی در فعالیتهای پس از برداشت و متغیرهای انگیزش درونی، استفاده از کانال‌های ارتباطی و میزان حضور در دوره‌های آموزشی- ترویجی وجود دارد.

فال سلیمان و همکاران (۱۳۹۱) در مطالعه‌ای تحت عنوان «تحلیلی بر نقش پروژه ترسیب کربن در توانمندسازی زنان روستایی (مطالعه موردی: حسین‌آباد غیناب- شهرستان سربیشه) نتیجه گرفتند؛ پروژه در افزایش توانمندی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی موفق بوده است. به گونه‌ای که نتایج حاصل از آزمون t نشان داد نقش مؤثر پروژه ترسیب کربن را در افزایش توانمندسازی فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی زنان روستایی تأیید کرد. به‌طوریکه سطح آگاهی زنان، افزایش و تنوع فعالیتهای شغلی، استقلال مالی، مشارکت بیشتر در تصمیم‌گیری‌ها و تغییر نگرش زنان، با فعالیت پروژه مطلوب‌تر و سیر صعودی داشته است. در مطالعه‌ای باقریان و گودرزی (۱۳۹۱) عوامل مؤثر بر مشارکت روستائیان در مدیریت پایدار طرح‌های توسعه منابع آب و خاک را بررسی کردند. مشاهدات به‌دست آمده حاکی از آن بود؛ بالا بودن سطح اطلاعات و آگاهی فرد از اهداف طرح و نیز کم و کیف آن باعث افزایش مشارکت در طرح می‌شود. شریفی و همکاران (۱۳۸۹) عوامل مؤثر بر میزان مشارکت روستائیان در طرح‌های آبخیزداری منطقه جیرفت را بررسی کردند. نتایج تحلیل همبستگی نشان داد که بین متغیر وابسته میزان مشارکت روستائیان در طرح‌های آبخیزداری با متغیرهای تحصیلات، میزان رضایت‌مندی، میزان انسجام اجتماعی، سطح پایگاه اقتصادی- اجتماعی، میزان انگیزه پیشرفت، کشاورز نمونه، عضویت در نهادهای عمومی روستا، میزان مسافرت به خاج از روستا، مددکار ترویجی، میزان استفاده از منابع اطلاعاتی، سابقه فعالیت کشاورزی، میزان استفاده از منابع اطلاعاتی، میزان مالکیت باغ و زمین کشاورزی، میزان درآمد از طریق فعالیتهای کشاورزی، میزان برخورداری از مشوق‌ها، سطح زیر کشت زمین کشاورزی، فعالیت شورای اسلامی روستا، رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد، اما با میزان وابستگی به دولت رابطه منفی و معنی‌دار وجود دارد.

مواد و روش‌ها

منطقه گورپان با مساحتی معادل ۱۲۰۰۰۰ هکتار در جنوب شهرستان اسفراین از استان خراسان شمالی قرار گرفته و در حد فاصل طول جغرافیایی ۴۵° ۳۶' تا ۰۲' ۳۷° شرقی و عرض جغرافیایی ۵۸° ۵۶' تا ۳۹' ۵۷° شمالی واقع شده است (شکل ۱-۳).

متوسط دمای سالانه حوزه حدود ۱۵/۳°C و بیش‌ترین آن در ماه مرداد (با متوسط حداکثر ۳۳/۷°C) و کم‌ترین آن در ماه بهمن (با متوسط حداقل ۲/۰°C-) مشاهده می‌گردد. میانگین رطوبت نسبی سالانه حوزه حدود ۵۸ درصد بوده که در ماه‌های مختلف بین ۴۶ تا ۶۹ درصد نوسان دارد.

شکل ۱- موقعیت جغرافیایی منطقه مورد مطالعه

روش تحقیق مورد استفاده در این مطالعه از لحاظ هدف، کاربردی و از لحاظ میزان و درجه کنترل، میدانی و از لحاظ نحوه جمع آوری اطلاعات نیز از نوع تحقیقات توصیفی و غیرتجربی (غیر آزمایشی) می باشد، در این تحقیق از دو نوع تحقیق پیمایشی و همبستگی برای دستیابی به اهداف بهره گرفته شده است. تحقیق حاضر از لحاظ هدف کاربردی است زیرا در پی توسعه دانش کاربردی در زمینه مشارکت افراد در پروژه های مشارکتی است. همچنین از لحاظ میزان و درجه کنترل میدانی است. چرا که کلیه متغیرهای مورد نظر را در وضعیت طبیعی مورد بررسی قرارداد است. جامعه آماری این تحقیق را جمعیت ساکن شش روستای هدف فاز یک منطقه گورپان واقع در استان خراسان شمالی، شهرستان اسفراین و جمعیت واقع شده در محدوده پروژه ترسیب کربن تشکیل می دهد. تعداد پاسخگویان نمونه این تحقیق با استفاده از جدول مورگان و با توجه به اینکه تعداد جامعه آماری ۲۳۳۵ نفر می باشد. ۳۳۰ نفر بدست آمد. اطلاعات پرسشنامه های جمع آوری شده پس از کدبندی با استفاده از نرم افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات با توجه به نوع متغیرها از ضریب همبستگی و تحلیلی رگرسیون استفاده گردید.

نتایج آزمون دانش و آگاهی مردم از پروژه و میزان تمایل به مشارکت در پروژه ارتباط معنی دار وجود دارد (جدول ۱).

جدول ۱- نتایج ضریب همبستگی بین دانش نسبت به پروژه و تمایل به مشارکت در پروژه

همبستگی پیرسون	
مقدار آزمون	۰/۳۸۸
سطح معنی داری	۰/۰۰۰
حجم نمونه	۳۳۰

با توجه به نتایج به دست آمده کم‌تر شدن کم‌ترین سطح معناداری بدست آمده ($0/000 > 0/05$) از $0/05$ دال بر تأیید فرضیه می‌باشد. و بین دو متغیر دانش و آگاهی مردم از پروژه و میزان تمایل به مشارکت در پروژه همبستگی معنی دار وجود دارد.

افراد با سطح سواد و آگاهی بیشتر ارتباط بیشتری با ادارات جهاد کشاورزی و منابع طبیعی دارند در نتیجه آگاهی بیشتر از پروژه پیدا می‌کنند که منجر به تمایل بیشتر برای مشارکت در پروژه می‌شود.

افراد با سطح سواد و آگاهی بیشتر به دلیل استقبال و شرکت بیشتر در کارگاه‌های آموزشی- ترویجی پروژه ترسیب کربن بیشتر در جریان اهداف و اقدامات انجام داده در پروژه قرار گرفته و در نتیجه گرایش مثبت تری نسبت به پروژه داشته و در نهایت این افراد تمایل به مشارکت بیشتری در پروژه نشان می‌دهند.

با نتایج امامی و حسینی (۲۰۰۴)، هوکیو و ایتوهارا (۲۰۰۸)، باقریان و همکاران (۲۰۰۹)، فال سلیمان و همکاران (۱۳۹۱) و باقریان و گودرزی (۱۳۹۱) مطابقت دارد.

جدول (۳) نشان می‌دهد که سه گویه (شناخت سازمان و نهاد مجری پروژه، شناخت اهداف پروژه، و شناخت عوامل اجرایی پروژه از نظر پاسخگویان بیشترین میانگین را به خود اختصاص داده و افراد نسبت به این سه گویه دانش بیشتری داشته است و این نتیجه به این دلیل است که با برگزاری کارگاه‌های آموزشی متعدد توسط عوامل اجرایی پروژه و ارتباط تنگاتنگ و مستمر با اهالی روستاهای هدف پروژه و شرکت اهالی در این کارگاه‌ها و توجیح اهالی نسبت به اهداف پروژه و کلیات پروژه این گویه‌ها میانگین بالاتری نسبت به بقیه گویه‌ها به خود اختصاص داده. اما سه گویه (شناخت محدوده پروژه و روستاهای هدف، شناخت مدیر و مشاور اصلی پروژه و دانش نسبت به جزییات و ماهیت پروژه کم‌ترین میانگین را داشته و پاسخ‌گویان نسبت به این سه گویه کم‌ترین دانش و آگاهی را نشان داده‌اند. این نتیجه بیانگر این علت است که ساکنان روستاهای هدف با توجه به اینکه بازدید از منطقه و روستاهای هدف از زمان آغاز اجرای پروژه نداشته و مدیر ملی پروژه بازدید از روستاهای هدف نداشته در نتیجه این گویه‌ها کم‌ترین میانگین را به خود اختصاص داده و میانگین هر گویه نشان دهنده نقاط قوت و ضعف در شناساندن مراحل و جزییات پروژه به مردم است و شناخت و تحلیل این گویه‌ها عوامل اجرایی پروژه را در شناخت اقدامات آتی و پیش‌روی می‌رساند.

جدول ۳- توزیع فراوانی افراد به لحاظ میزان دانش و آگاهی مردم از پروژه

ردیف	گویه	میانگین												
		اصلا فراوانی درصد	خیلی کم فراوانی درصد	کم فراوانی درصد	متوسط فراوانی درصد	زیاد فراوانی درصد	خیلی زیاد فراوانی درصد							
۱	آیا از پروژه ترسب کردن تاکنون چیزی شنیده‌اید؟	۷۷	۲۳	۸۸	۲۶/۷	۴۲	۱۲/۷	۷۰	۲۱/۲	۵۰	۱۵/۲	۳	۰/۹	۲/۸
۲	آیا اهداف اصلی این پروژه را می‌دانید؟	۴۸	۱۴/۵	۷۳	۲۲/۱	۷۷	۲۳/۳	۶۹	۲۰/۹	۴۷	۱۴/۲	۱۶	۴/۸	۳/۱
۳	آیا نام سازمان و نهاد مجری پروژه را می‌دانید؟	۶۸	۲۰/۶	۴۹	۱۴/۸	۴۲	۱۲/۷	۸۳	۲۵/۲	۶۸	۲۰/۶	۲۰	۶/۱	۳/۲
۴	آیا نام مدیر سازمان و نهاد مجری پروژه را می‌دانید؟	۱۰۲	۳۰/۹	۳۳	۱۰	۵۶	۱۷	۵۹	۱۷/۹	۴۷	۱۴/۲	۳۳	۱۰	۳
۵	آیا از سال شروع و پایان پروژه و اطلاع دارید؟	۹۶	۲۹/۱	۶۴	۱۹/۴	۴۴	۱۳/۳	۵۷	۱۷/۳	۳۵	۱۰/۶	۳۴	۱۰/۳	۲/۹
۶	آیا مدیر اصلی اجرایی پروژه را می‌شناسید؟	۱۱۴	۳۴/۳	۳۷	۱۱/۲	۵۳	۱۶/۱	۵۶	۱۷	۴۷	۱۴/۲	۲۳	۷	۲/۸
۷	آیا کارکنان و کارشناسان پروژه را از نزدیک می‌شناسید؟	۸۱	۲۴/۵	۵۸	۱۷/۶	۴۴	۱۳/۳	۷۴	۲۲/۴	۵۰	۱۵/۲	۲۳	۷	۳
۸	آیا تا بحال با مجری و کارکنان پروژه همکاری داشته‌اید؟	۱۱۹	۳۶/۱	۲۹	۸/۸	۴۶	۱۳/۹	۶۳	۱۹/۱	۴۶	۱۳/۹	۲۷	۸/۲	۲/۹
۹	آیا تا بحال از نزدیک محل اجرای پروژه را دیده‌اید؟	۱۵۶	۴۷/۳	۳۲	۹/۷	۳۵	۱۰/۶	۳۶	۱۰/۹	۳۸	۱۱/۵	۳۳	۱۰	۲/۵

جدول (۴) نشان می‌دهد که بین تعداد افراد باسواد خانواده و میزان تحصیلات و متغیر وابسته تمایل به مشارکت در پروژه ارتباط معنی دار وجود دارد.

جدول ۴- نتایج ضریب همبستگی بین دانش و آگاهی و تمایل به مشارکت در پروژه

متغیر	نوع آزمون	ضریب همبستگی	سطح معنی داری
تعداد افراد باسواد خانواده	پیرسون	۰/۱۴*	۰/۰۲
میزان تحصیلات	اسپیرمن	۰/۴۱**	۰/۰۰

با توجه به همبستگی مثبت و معنی‌دار متغیرهای دانش و میزان تحصیلات و نیز با توجه به نتایج تحلیل رگرسیون متغیرهای فوق ۸۹ درصد از تغییرات میزان تمایل به مشارکت را تبیین می‌کنند (جدول ۵). پس ارتقا دانش افراد می‌تواند در تمایل به مشارکت در پروژه تأثیر بسزایی داشته باشد.

جدول ۵- نتایج تحلیل رگرسیون تمایل به مشارکت در پروژه

تمایل به مشارکت در پروژه				متغیرها
Sig.	t	Beta	B	
۰/۰۰	۲۴/۴۸		۵۲/۸۶	عدد ثابت
۰/۰۰	۷/۲۵	۰/۳۹	۲/۲۶	دانش نسبت به پروژه
$R^2 = ۰/۸۹$		$R = ۰/۹۴$	$Y = 52/86 + 2/26(X_1)$	

نتایج و بحث

جدول (۳) نشان داد که سه گویه (شناخت سازمان و نهاد مجری پروژه، شناخت اهداف پروژه، و شناخت عوامل اجرایی پروژه از نظر پاسخگویان بیشترین میانگین را به خود اختصاص داده و افراد نسبت به این سه گویه دانش بیشتری داشته است و این نتیجه به این دلیل است که با برگزاری کارگاه‌های آموزشی متعدد توسط عوامل اجرایی پروژه و ارتباط تنگاتنگ و مستمر با اهالی روستاهای هدف پروژه و شرکت اهالی در این کارگاه‌ها و توجیح اهالی نسبت به اهداف پروژه و کلیات پروژه این گویه‌ها میانگین بالاتری نسبت به بقیه گویه‌ها به خود اختصاص داده. اما سه گویه (شناخت محدوده پروژه و روستاهای هدف، شناخت مدیر و مشاور اصلی پروژه و دانش نسبت به جزییات و ماهیت پروژه کم‌ترین میانگین را داشته و پاسخ‌گویان نسبت به این سه گویه کم‌ترین دانش و آگاهی را نشان داده‌اند. این نتیجه بیانگر این علت است که ساکنان روستاهای هدف با توجه به اینکه بازدید از منطقه و روستاهای هدف از زمان آغاز اجرای پروژه نداشته و مدیر ملی پروژه بازدید از روستاهای هدف نداشته در نتیجه این گویه‌ها کم‌ترین میانگین را به خود اختصاص داده و میانگین هر گویه نشان دهنده نقاط قوت و ضعف در شناساندن مراحل و جزییات پروژه به مردم است و شناخت و تحلیل این گویه‌ها عوامل اجرایی پروژه را در شناخت اقدامات آتی و پیش‌روی می‌رساند. این نتایج با نتایج تحقیق آقای باقریان (۱۳۸۷) مطابقت دارد. همچنین ساکنین منطقه که از سطح سواد و آگاهی بیشتری برخوردار هستند و با توجه به ماهیت شغل خود که بیشتر کشاورز و دامدار هستند و با ادارات جهاد کشاورزی و منابع طبیعی ارتباط بیشتری دارند در نتیجه به نسبت دیگر ساکنین به دلیل ارتباط بیشتر با جوامع برونی دانش و آگاهی بیشتری نسبت به پروژه دارند. این نتیجه با نتایج ویلسون (۲۰۰۶) و دولیسکا (۲۰۰۶) مطابقت دارد.

منابع

- ارتیاعی، فاطمه، چیدری، محمد، جعفری، مجید، ۱۳۹۰. عوامل تأثیرگذار بر مشارکت جوانان روستایی در زمینه توسعه کشاورزی (مطالعه موردی: شهرستان کرمانشاه). پژوهش‌های روستایی، ۲ (۳): ۷۳-۵۵.
- باقریان، ر. م، گودرزی (۱۳۹۱) عوامل مؤثر بر مشارکت روستائیان در مدیریت پایدار طرح‌های توسعه منابع آب و خاک. اولین همایش ملی سامانه‌های سطوح آبخیز باران. مشهد- ۲۲ و ۲۳ آذر ماه- ۱۳۹۱.
- حجازی، یوسف، میرترابی، مهدیه‌السادات، حسینی، سید محمود، ۱۳۹۰. مشارکت زنان روستایی در فعالیتهای پس از برداشت محصولات کشاورزی. تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران، دوره ۲-۴۲ (۱): ۱۲۸-۱۱۷.
- سالکی، حسین، ۱۳۶۹. مشارکت. نشر آفتاب.
- شریفی، امید، غلامرضایی، سعید، رضایی. روح‌اله، ۱۳۸۹. بررسی عوامل مؤثر بر میزان مشارکت روستائیان در طرح‌های آبخیزداری منطقه جیرفت. مجله علمی- پژوهشی علوم و مهندسی آبخیزداری ایران، ۴ (۱۲): ۱-۱۰.
- فال سلیمان، محمود، صادقی، حجت‌اله، موحدی‌پور، مصومه، ۱۳۹۱. تحلیلی بر نقش پروژه ترسیب کربن در توانمندسازی زنان روستایی (مطالعه موردی: حسین‌آباد غیناب - شهرستان سریشیه). فصلنامه علمی - پژوهشی برنامه‌ریزی منطقه‌ای، ۲ (۸): ۲۷-۱۳.
- میردامادی، سید مهدی، عزیزاده فرد، مونا، علیمرادیان، پرناز، ۱۳۸۹. بررسی رابطه بین مشارکت مردم و پیامدهای اجتماعی- اقتصادی در طرح حبله‌رود (مطالعه موردی استان تهران). مجله تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی، ۴۱-۲ (۴): ۵۵۷-۵۶۴.
- Bagherian, R., Bahaman, A.S., Asnarulkhadi, A.S., Shamsuddin, A., 2009. " Factors influencing Local People's Participation in Watershed Management Programs in Iran" American-Eurasian Journal of Agricultural and Environmental Sciences, 6(5): 532-538.
- Damisa, M.A., Yohanna, M., 2007. "Role of rural women in farm management decision making process". World Journal of Agricultural Sciences, 3 (4): 543-546.
- Dolisca, F., Carter, D. R., McDaniel, J.M., Shannon, D.A., Jolly, C.M., 2006. Factors influencing farmers' participation in forestry management programs: A case study from Haiti. Forest Ecology and Management, 236(2-3): 324-331.
- Emami, R., Hosseini, S.J. F., 2004. Assessing the factors that affect the participation of fishery cooperatives in city of Sari in projecting the fish reserves in Caspian Sea".
- Hoque, M., Itohara, Y., 2008, "Participation and decision making role of rural women in economic activities: A comparative study for members and nonmembers of the micro-credit organizations in Bangladesh."